

МІСЦЕ І РОЛЬ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сьогодні поняття компетентності набуває актуальності. Це пов'язують з багатьма чинниками, оскільки саме компетентності є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня чи випускника до життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства, а в учителя формування професійно-значимих особистісних якостей, тобто педагогічний професіоналізм.

Така установка вимагає особливо серйозних реформаційних кроків до оновлення змісту освіти та застосування нових педагогічних підходів до навчання.

Сучасна шкільна освіта в Україні спрямована на надання учневі необхідних знань, вироблення умінь і навичок, за період навчання він має засвоїти певну суму навчального матеріалу. Школа сьогодні не достатньо навчає школярів приймати рішення, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, критично мислити, вирішувати конфлікти, орієнтуватись на ринку праці тощо. Зміст освіти сьогодні не достатньо відповідає потребам суспільства та ринку праці, не спрямований на набуття необхідних життєвих компетентностей. Навчальні програми та підручники переобтяжені фактичним матеріалом, який учням важко опанувати.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження.

Першочергової уваги сьогодні потребують саме ключові компетенції. Ключова компетенція - це визначальна компетенція, тому що вона відповідає умовам реалізації, котрі є повною мірою універсальними. Формування ключових компетенцій, проходить у процесі використання новітніх технологій навчання і виховання.

У державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття") пріоритетними визначено орієнтацію освіти на забезпечення особистісних потреб учнів, адекватних сучасним тенденціям суспільного розвитку, та розвиток системи навчальних закладів нового типу для реалізації соціального запиту в умовах прискореного, випереджувального, інноваційного розвитку освіти і науки. Водночас в умовах стрімких технологічних і соціальних змін, що є ознакою ХХІ століття, спрямованість системи освіти на засвоєння учнями системи знань, яка була виправданою ще декілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, представленому системою ключових компетентностей щодо підготовки спеціалістів, здатних до успішної самореалізації, навчання протягом усього життя та сприяння розвитку суспільства. Тому необхідність поєднання актуальних і перспективних потреб учнів у навчальному процесі з урахуванням особливостей розвитку системи навчальних закладів нового типу, до яких належать ліцеї, гімназії стає однією з актуальних задач освіти та об'єктивно вимагає впровадження у практику шкіл особистісно орієнтованих технологій навчання. При цьому школа, з одного боку, повинна залишатись базовим етапом освіченості й адаптації кожної людини, а з іншого – прогностично відповідати вимогам часу.

Значний внесок у розробку теорії компетентнісного підходу до освіти зроблені закордонними дослідниками. Міжнародна комісія Ради Європи, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), експерти країн Європейського Союзу, ЮНЕСКО, Юнісеф, Департаменту технічної освіти та професійної підготовки, експерти програми "Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади" (DeSeCo) тощо вказують на необхідність орієнтації навчальних програм на досягнення учнями певних компетентностей. Найдетальніше класифікацію ключових компетентностей розглянули країни – члени ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку). Багато країн прийняли таку класифікацію як стратегічну умову для впровадження освіти протягом життя. Перелік ключових компетентностей увійшов до рекомендацій міжнародної спільноти (План дій Євросоюзу та Ради Європи, 2002; План дій з навичок і мобільності Єврокомісії, 2002).

Перелік ключових компетентностей у нашій країні визначено наказом МОН №371 від 05.05. 2008 р. зокрема таких, як уміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна, соціально-трудова, інформаційна.

Освіта ХХІ століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти й саморозвитку, уміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни [2: 108].

Проблему спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток компетентностей широко досліджують російські вчені І.Агапов, В.Болотов, Ю. Громико, С.Додока, О.Дахін, І.Зимня, Т.Іванова, В. Кальней, В.Краєвський, Г.Левітас, В.Ледньов, Г. Селевко, В.Серіков, А.Хуторський, С.Шишов та інші.

Компетентнісний підхід до освіти розглядається також українськими вченими за різними напрямками: уміння вчитись як ключова компетентність (О. Савченко); досвід закордонних країн і стратегія впровадження в українську систему освіти компетентнісного підходу (Н. Бібік, О.Сухомлинська, О.Пометун, О. Овчарук, С. Трубочева); формування духовної та риторичної компетентності учнів 12-річної школи (Г.Сагач); формування життєвої компетентності старшокласників загальноосвітніх шкіл України (І.Єрмаков, І.Яшук); моніторинг рівнів досягнень учнями компетентностей (О.Локшина), ключові компетентності особистості (С.Бондар) та інші.

Основою формування компетентностей учнів у процесі навчання є визначення певної ієрархії компетентностей, стратегії та послідовності їх формування. Міжнародний експерт, професор О. Крисан запропонував таку систему компетентностей на різних рівнях засвоєння змісту: "надпредметні ("міжпредметні") компетентності – "ключові", "базові"; загальнопредметні – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета освітньої галузі в усіх класах середньої школи; спеціально-предметні – ті, що їх набуває учень під час вивчення певного предмета упродовж

конкретного навчального року" [1: 22].

Українські дослідники пропонують таку систему компетентностей: ключові, тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, які ефективно розв'язують відповідні проблеми; уміння вчитись (навчальна); громадянська; загальнокультурна; компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій; соціальна; підприємницька; здоров'я-зберігаюча. Поряд із ключовими компетентностями виокремлено загальногалузеві, яких набуває учень упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі в усіх класах середньої школи; предметні компетентності, які набуває учень упродовж вивчення певного предмета в усіх класах середньої школи [1: 66].

Серед ключових компетентностей, визначених українськими експертами з позицій формування самоосвітньої компетентності, на особливу увагу заслуговують наукові підходи О.Савченко щодо вміння вчитися як ключової компетентності загальної середньої освіти. Ключовою компетентністю, "умінням учнів самостійно вчитися", вважає учений, є "універсальне поняття, мега-уміння (мега – над), бо в розвиненому вигляді воно інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою та процесуальною основою учіння" [1: 39]. Розглядаючи навчальну діяльність з позицій діяльнісного підходу, О.Савченко обґрунтовує вміння учня вчитися так: "Сам визначає мету діяльності або приймає поставлену вчителем; проявляє зацікавленість у навчанні, докладає вольових зусиль; організовує свою працю для досягнення результату; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми операції; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити; має вміння й навички самоконтролю та самооцінки". [1: 40]

Дослідження питань упровадження компетентнісного підходу як одного з провідних напрямів реформування національної системи освіти (О.Овчарук [4], О.Пометун, С.Раков) визначають ключові компетентності як результативно діяльнісну її характеристику, що поєднує в собі інтелектуальний та навичковий складники навчання, інтерпретує сформований "від результату" зміст освіти, передбачає готовність учнів до цілепокладання, оцінювання, дії та рефлексії шляхом набуття досвіду продуктивної самостійної діяльності на основі універсальних знань.

Отже, педагогічною наукою здійснено значний поступ у вивченні компетентнісного підходу. Так, у цілому визначено ключові компетентності, їхню ієрархію, досліджено сутність компетентностей особистості.

Мета статті полягає у визначенні *шляхів формування* ключових компетентностей.

Формування компетентностей учнів обумовлене реалізацією оновленого змісту освіти, адекватних методів і технологій навчання. Список цих методів і технологій є досить широким, їх можливості – різноплановими, тому доцільно окреслити основні стратегічні напрями, визначивши при цьому, що рецепту на всі випадки життя, звичайно, не існує.

Потенціал, наприклад, продуктивних методик і технологій дуже високий, і реалізація його впливає на досягнення такого результату навчання, як компетентність.

Однією з найрезультативніших технологій формування компетентностей учнів вважається технологія модульно-розвивального навчання, засобом реалізації якої є лекційно-практична форма.

Різні за знаннями, змістом, формами етапи навчального модуля сприяють психосоціальному зростанню особистості, активізуючи її інтелектуальний і творчий потенціал, емоційність та самодостатність пошукової діяльності, та дозволяють здобути такі освітні результати, як уміння працювати в різних галузях знань з інформаційним потоком: уміння висловлювати власні думки; уміння формувати особисту точку зору, власну думку на підставі осмислення різноманітного досвіду, ідей та уявлень; уміння розв'язувати проблеми (задачі); здатність самостійно займатися власною освітою; уміння співпрацювати та працювати в групі.

Навчання за допомогою інформаційних технологій підвищує позитивну мотивацію учнів, активізує пізнавальну діяльність, розвиває мислення і творчі здібності дитини, формує активну життєву позицію в сучасному інформаційному суспільстві.

Базовою освітньою технологією, такою, що підтримує компетентнісно-орієнтований підхід в освіті, є метод проектів. Метод проектів за своєю дидактичною суттю спрямований на формування здібностей, оволодівши якими, випускник школи є більш пристосованим до життя, таким, що вміє адаптуватися до умов, що змінюються, орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, працювати в різних колективах, тому що проектна діяльність є культурною формою діяльності, в якій можливе формування здібностей до здійснення відповідального вибору.

Для розвитку ключових компетентностей потрібно використовувати такі педагогічні технології, які припускають пошук максимально зручних форм організації навчального процесу, що не порушують істотну урочну систему.

Ігрові технології. Гра разом з працею і навчанням – є один з основних видів діяльності людини, дивовижний феномен нашого існування.

Процес гри дозволяє формувати якості активного учасника ігрового процесу, вчитися знаходити й ухвалювати рішення; розвивати здібності адаптуватися в умовах, що змінюються, заданих грою; учитися умінню спілкуватися, встановленню контактів. Наприклад, для цього вчителями використовуються вправи - вікторини, ребуси, кросворди, головоломки, пояснення прислів'їв і приказок, висловів великих людей, загадки. Ігри-подорожі служать для поглиблення, осмислення і закріплення знань.

Використання рольових ігор сприяє формуванню цілеспрямованих дій учнів у змодельованій життєвій ситуації відповідно до сюжету гри і розподілених ролей.

Поза сумнівом, ігрові технології сприяють розвитку ключових компетентностей, оскільки тут відбувається отримання й обмін новою інформацією, формуються навички спілкування та взаємодії і, звичайно, отримуються знання, необхідні в подальшому житті.

Проблемне навчання. Проблема - це завжди перешкода. Подолання перешкод - рух, незмінний супутник розвитку. Використовувати проблемні ситуації можна на різних етапах уроку. Використання проблемних завдань на уроках, дозволяє розвивати такі якості особистості як: винахідливість, кмітливість, здібність до прийняття нестандартних рішень, проблемне бачення, гнучкість розуму, мобільність, інформаційна і комунікативна культура, а часто і відчуття гумору, здатність виходити зі складної ситуації, активність, прагнення до відкриття нового для себе.

Проектна діяльність. Проектна робота, як правило, має особливо значущу для дитини мету, сформульовану у вигляді проблеми. Вирішуючи проблему, учень, який виконував проект, визначає свою стратегію і тактику, розподіляє час,

використовує необхідні ресурси, зокрема інформаційні. Якщо в минулі роки серйозну трудність являв собою пошук інформації в умовах її дефіциту, то специфікою сьогодення є робота в умовах великої кількості інформації.

За час роботи над проектом з'являється виняткова можливість формування в школярів компетентності вирішення проблем, а також засвоєння способів діяльності, складових комунікативної та інформаційної компетентностей. Роль учнів принципово змінюється в роботі над проектом: вони виступають активними його учасниками, а не пасивними статистами. Іншими словами, учень стає суб'єктом пізнавальної діяльності.

Останні роки в НВК "Престиж" м. Рівне ведеться значна робота по застосуванню методу проектів. Працюючи над проектами, учителі цього закладу спостерігають, що проектна діяльність може навчити дітей таких умінь: побачити проблему і перетворити її на мету власної діяльності; оцінити наявні ресурси, зокрема власні сили і час, і розподілити їх; здобувати інформацію, критично оцінювати її; планувати свою роботу; виконавши роботу, оцінити результат; побачити допущені помилки і не припускати їх надалі.

Проектну діяльність можна розглядати як один з небагатьох видів шкільної роботи, що дозволяє перетворити теоретичні знання на реальний життєвий досвід учнів, що і є основною ідеєю компетентісного підходу в навчанні.

Уведення компетентісного підходу в навчальний процес вимагає серйозних змін і в змісті освіти, і в здійсненні навчального процесу, і в практиці роботи учителя.

Проектне навчання створює позитивну мотивацію для самоосвіти. Пошук потрібних матеріалів вимагає від учнів систематичної роботи з довідковою літературою. Виконуючи проект, як показують наші спостереження, більшість учнів звертаються не тільки до підручників, але й до іншої навчально-методичної, довідкової літератури, до ресурсів мережі Інтернет. Таким чином, включення проектної діяльності в навчальний процес сприяє підвищенню рівня компетентності учнів в області вирішення проблем і комунікацій.

Для успішного здійснення проектної діяльності в НВК "Престиж" є необхідне інформаційно-технологічне устаткування: комп'ютерний клас, який має доступ до мережі Інтернет, відеокамера, цифровий фотоапарат, мультимедійні проектори. Однак, необхідно ще придбати інтерактивні дошки, обладнати хімічну, фізичну і біологічну лабораторії [3: 61].

Застосування методу проектів дозволяє розкрити творчий потенціал практично кожного учня, активізувати евристичну діяльність, підвищити інтерес до навчального матеріалу, підсилити практичну спрямованість навчання.

Структура системи роботи НВК "Престиж" узгоджується із загальною тенденцією розвитку сучасної школи, представлені розвивальним, проблемним навчанням, проектним дослідницьким підходом. У практиці вчителів цього закладу в урочній системі метод проектів виступає і як технологія, і як елемент змісту освіти найчастіше під час вивчення нового матеріалу. Але ми вважаємо, що для якісного формування ключових компетенцій, такий підхід недостатній. Він вимагає створення додаткових умов для того, щоб знання перетворилися на вміння, а вміння – у навички, тому, працюючи впродовж кількох років у режимі експерименту, ми дійшли висновку, що необхідно створити відповідне середовище у процесі навчання і в позанавчальний час, де б ключові компетенції могли формуватися і бути оціненими.

Педагогічний колектив НВК "Престиж" вивчає і реалізує інтерактивні технології навчання, що сприяють формуванню ключових компетентностей учнів. Зокрема, використовується проектна діяльність, проблемне навчання, дослідницька діяльність учнів, ігрові технології, розвивальна система роботи з обдарованими дітьми; успішно діє наукове товариство учнів, школярі на 75% залучаються до участі у МАН, на 100% - до участі в шкільних, міських, обласних олімпіадах, громадських учнівських читаннях "Я голосую за мир", діє центр творчості "Успіх", школа обдарованих дітей "Ерудит". Така плідна робота педагогічного колективу і дає позитивні результати (Див. табл.1, 2).

Таблиця 1

Навчальні роки	Олімпіади		Конкурси		
	Міські	Обласні	Міські	Обласні	Всеукраїнські
2006/2007	8	-	10	1	5 учнів "Кенгуру", відм. результат II місце хореографічний колектив "Поліський віночок"
2007/2008	10	1	18	-	13 учнів відм. результат "Кенгуру", "Левеня" відм. результат
2008/2009	15	4	22	3	23 учні "Кенгуру", "Срібний колосок" 3 відм. результат, 48 добрий результат I місце конкурс картографічних малюнків

Таблиця 2

№ з/п	Прізвище учителя	Олімпіада	Прізвище учня, результат
	Олексійчук Г.І.	Міська олімпіада з географії	III місце – Лащук А.
	Максименко Т.А.	Міська олімпіада з англійської мови	III місце – Совпенєць О.
	Вартузова А.Я.	Міська олімпіада з математики	III місце – Колодяжний Д.
	Зайва О.А.	Міська олімпіада з української мови і літератури Обласна олімпіада з української мови і літератури Всеукраїнський конкурс знавців української мови ім. П.Яцика	I місце – Кухар К. III місце – Кухар К. III місце – Малимон О.
	Радзівський В.А.	Міська олімпіада з української мови і літератури "Крок" Всеукраїнський конкурс знавців української мови ім. П.Яцика	I місце – Боровець М. II місце – Ралко А. I місце – Боровець М.
	Мельнік Л.Ю.	Міська олімпіада з математики "Крок"	III місце – Чеславський С. III місце – Дмиш А.
	Костюк В.И.	Європейська олімпіада I тур – твори-есе II тур – захист проекту	Твір-есе Федорук Х. увійшов у 10 кращих, II місце - команда

Отже, працюючи над проблемою формування ключових компетентностей, педагогічний колектив, підвищує якість гімназійної освіти. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання:

1. Створення умов для формування ключових компетентностей учнів.
2. Створення моделі навчального процесу, що забезпечує формування ключових компетентностей.
3. Виявлення спеціальних компетентностей для профільних класів.
4. Проведення оцінки ефективності створеної моделі навчального процесу.
5. Моніторинг якості освіти в умовах компетентісного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [Під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
2. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Харків: Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч. I. – 144 с.
3. *Нефедова Л.* Развитие ключевых компетенций в проектном обучении / Л. Нефедова, Н. Ухова // Школьные технологии. – 2006. – № 4. – С.61 .
4. *Овчарук О.* Ключові компетентності: європейське бачення / О. Овчарук // Управління освітою. – 2003. – №15-16. – С.6-9.

Подано до редакції 13.11.09

Т.И. Пагута, Л.Г. Котовская, Т.П. Логин

МЕСТО И РОЛЬ НОВЕЙШИХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ КЛЮЧЕВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

У статті розкрито сутність поняття ключових компетентностей учнів. Визначено новітні технології, які сприяють формуванню ключових компетентностей.

T.I. Paguta, L.G. Kotovska, T.P. Login

PLACE AND ROLE OF UP-TO-DATE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FORMATION OF KEY COMPETENCES OF SECONDARY SCHOOL PUPILS

SUMMARY

The article analyzes the essence of the notion "pupils' key competences". It ascertains some up-to-day technologies promoting formation of key competences.
